

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLMOUCI

PEDAGOGICKÁ FAKULTA

Okruhy požadavků ke státní rigorózní zkoušce

Pedagogika

obor Učitelství pedagogiky pro střední školy a VOŠ

1. Pedagogická věda, její charakter, zvláštnosti a vývoj. Vztah k jiným vědám. Vztah teorie a praxe. Aktuální problémy pedagogické vědy v současnosti. Struktura pedagogiky, pedagogické disciplíny.
2. Výchova jako specificky lidská činnost člověka a společnosti. Atributy výchovy. Manipulativní a komunikativní pojetí výchovy (interakce vychovatele a vychovávaného). Humanizace člověka, multikulturní výchova. Kritika pedagogického normativismu, prakticismu a dogmatismu.
3. Koncepce rozvoje osobnosti – řešení otázek vychovatelnosti. Vliv vnějších a vnitřních podmínek na výchovu. Rozvoj osobnosti v pedagogickém optimismu, pesimismu, utopismu a realismu. Osobnost jako biologická, psychologická a sociální bytost. Současné aktuální problémy rozvoje osobnosti žáka, studenta, vychovatele, učitele.
4. Sociální pedagogická komunikace. Subjekto - objektový vztah vychovávaného a vychovávajícího ve výchovně vzdělávacím procesu. Vztah svobody a řádu (systému, kázně), všestrannosti a specializace, individua a společnosti. Úmluva o právech dítěte. Šikana jako projev agrese mezi žáky a jiné sociálně patologické jevy ve škole.
5. Osobnost vychovatele – vývoj pojetí ve vztahu k výchově laické a profesionální. Úloha učitele v rozvoji žáka a ve společnosti. Typologie osobnosti učitele. Požadavky na osobnost učitele. Negativní typy učitelů. Pregraduální a postgraduální vzdělávání učitelů a jeho současná problematika. Struktura pedagogických dovedností učitele. Profesiogram učitele. Profesionalizace učitelů.
6. Základy pedagogického procesu. Výchovný proces, jeho průběh z hlediska vztahů mezi výchovnými cíli, podmínkami a prostředky výchovy. Etapy výchovného procesu z různých hledisek, podmínky efektivity výchovného procesu.
7. Cíle výchovy, jejich filosofická a kulturně sociální problematika, determinace cílů. Problematika strukturace, hierarchizace a realizace cílů. Práce učitele s výchovnými cíli v pedagogických procesech.
8. Sebevýchova a její vývojové úrovně. Význam, cíle a prostředky sebevýchovy. Analýza některých pojetí sebevýchovy. Vztah mezi výchovou a sebevýchovou. Možnosti podněcování sebevýchovných snah studentů pedagogem.

9. Sociální výchova studentů. Teorie a metodika utváření studentských sociálních skupin (kolektivů) ve škole i mimo školu a možnosti jejich využití jako subjektu individuální a sociální výchovy studentů.
10. Výchova k prosociálnosti. Definice prosociálního chování, typy prosociální činnosti, charakteristika prosociální osobnosti. Program výchovy k prosociálnosti a styl výchovy k prosociálnosti.
11. Základní mravní vztahy vymezující obsah mravní výchovy studentů. Výchova mravních vlastností osobního, pohlavního, manželského a rodinného života. Úrovně mravní regulace chování člověka, metodika mravního působení na studenty.
12. Estetická výchova – její význam, cíle a úkoly ve škole i mimo školu. Umělecká výchova, mimoumělecké oblasti estetického vztahu ke skutečnosti. Principy, metody a formy estetické výchovy.
13. Didaktika – předmět a struktura. Vztah obecné didaktiky ke společenským a technickým vědám. Specifika andragogické didaktiky v rámci celoživotního vzdělávání. Reflexe technického vývoje ve vzdělávání a ve školní výuce, nové informační zdroje. Reflexe společenských věd v rozvoji školní didaktiky.
14. Obsah výchovy a vzdělávání. Teorie vzdělávání. Vývoj obsahu, druhy a stupně vzdělání. Odraz vývoje společnosti v obsahu výchovy a vzdělávání a jeho současná problematika. Transformace české školy. Inovace obsahu vzdělávání a výchovy. Obsah výchovy – složky výchovy (oblasti života společnosti) a stránky osobnosti (strukturní elementy osobnosti).
15. Vzdělávací a školská politika ČR. Bílá kniha – Národní program rozvoje vzdělávání v ČR. Rámcové vzdělávací programy jako výraz realizace školské politiky státu, jejich filosofie. Současný systém státní správy a samosprávy ve školství (školský zákon). Zákon o pedagogických pracovnících a o změně některých zákonů. Vyhláška o dalším vzdělávání pedagogických pracovníků. Pracovní řád pro učitele.
16. Pedagogický management. Edukační kurikulum a jeho vliv na postavení učitele a žáka (studenta). Funkce školy. Charakteristika současné školy – otevřenost, prostupnost, integrace, individualizace aj. Škola jako instituce podporující zdraví.
17. Komparativní pedagogika – funkce, význam, metody. Komparace školské soustavy v ČR se školskými soustavami v zemích EU.
18. Zásady výchovy a zásady vzdělávání. Soustava zásad. Pedagogická a psychologická analýza zásad, jejich interpretace a aplikace při výchově a vzdělávání.
19. Prostředky výchovy – instituce, metody, formy, pomůcky, jejich struktura a funkce. Specifičnost výchovných prostředků v rodině, škole, ve volném čase, v působení masových médií.
20. Prostředí a výchova – typologie prostředí, prostředí z hlediska stimulace a inhibice. Pedagogické přístupy k sociálnímu prostředí – prevence, kompenzace, organizace. Vztah ro-

dinné a institucionální výchovy, spolupráce rodiny a školy. Typy nesprávné rodinné výchovy. Péče o děti nemocné, oslabené a s trvalými vadami. Syndrom CAN.

21. Problematika volného času dětí a mládeže od počátku 20. století po současnost (organizace a instituce). Individuální a sociální aspekty. Současná struktura volnočasových aktivit dětí a mládeže, její odraz v profesní a životní přípravě. Možnosti výchovy mimo vyučování.
22. Metody výchovy, soustava metod. Vlastnosti metod, kritéria pro výběr vhodných výchovných metod. Metody hodnocení rozvoje osobnosti žáka. Možnosti a limity výchovného působení na dospělé.
23. Metody vzdělávání z pohledu celoživotního vzdělávání a sebevzdělávání. Školské vzdělávání dospělých (večerní, externí, dálkové studium, distanční vzdělávání, kombinované studium), profesní vzdělávání dospělých (kvalifikační, rekvalifikační, normativní školení a kurzy), zájmové vzdělávání dospělých, občanské vzdělávání dospělých, vzdělávání seniorů – a jejich specifika. Požadavky na vzdělavatele dospělých (učitele, lektory, tutory, instruktory atd.) v těchto formách vzdělávání.
24. Výzkum v pedagogice a jeho druhy. Výzkumy kvalitativně a kvantitativně orientované. Výzkumy ex-post-facto a experimenty. Hlavní fáze kvantitativně orientovaného výzkumu (problém, formulace hypotéz, výběr prvků do výzkumných vzorků, testování hypotéz).
25. Speciální didaktické postupy v andragogice. Projektování vzdělávacích akcí pro potřeby celoživotního vzdělávání.
26. Měření v pedagogickém výzkumu, jeho úrovně a vlastnosti. Základní metody statistického popisu dat (sestavování tabulek četností, metody grafického zobrazování, kvartilové grafy, charakteristika polohy, míry variability). Normální rozdělení a jeho vlastnosti.
27. Empirické metody sběru dat v pedagogickém výzkumu (techniky standardizovaného pozorování, interview, dotazník, sémantický diferenciál, Q-metodologie).
28. Statistické testy významnosti v pedagogickém výzkumu. Statistické hypotézy a jejich testování. Nejdůležitější testy významnosti (chí-kvadrát, znaménkový test, Wilcoxonův test, U-test, Studentův t-test, párový test).
29. Relační analýza v pedagogickém výzkumu. Funkční a statistické závislosti. Pojem korelace a regrese. Výpočet Spearmanova a Pearsonova koeficientu korelace a interpretace vypočítaných hodnot. Biseriální korelace. Kendallův koeficient shody. Fí-koeficient.
30. Dějiny pedagogiky ve struktuře pedagogických věd. Možnosti využití dějin pedagogiky v odborné pedagogické přípravě. Prameny pro studium dějin pedagogiky jako odborné a jako studijní disciplíny. Klíčové problémy výzkumu v oblasti dějin pedagogiky. Významné problémy a osobnosti v dějinách pedagogiky.
31. Škola jako sociální instituce a organizace a její historické proměny v českých zemích. Vývoj českého školství počátků vzdělanosti po současnost, proměny školských soustav ve vztahu k proměnám cílů výchovy a vzdělávání: středověké školství - klášterní, katedrální

a kapitulní školy, městské školy, univerzity; renesanční školství - latinské školy, akademie a gymnázia; státní školství od počátků po současnost - Všeobecný školský řád M. Terezie (1774), Říšský zákon školní (1869), tzv. Malý školský zákon (1922), Zákon o jednotném školství (1948), Zákon o soustavě výchovy a vzdělání (1960), atd. až po současnost.

32. Pedagogický systém J. A. Komenského a jeho významné problémy. Reforma jazykového vzdělání. Komenského obrat k dítěti v díle Informatorium školy mateřské. Komenského nejvýznamnější pedagogické (didaktické) zásady. Komenského systém veřejného školství. Výchova a vzdělávání jako prostředek obecné nápravy věcí lidských. Význam Komenského pro rozvoj českého a světového pedagogického myšlení.
33. Názory na výchovu v dílech významných myslitelů 17. až 19. století. Pedagogické názory J. Locka, J. J. Rousseaua, J. H. Pestalozziho, J. F. Herbarta, A. Diesterwega, F. Fröbela. Stručná charakteristika pedagogických názorů jednotlivých osobností, jejich význam pro současnou pedagogiku. Formování paradigmat pedagogického myšlení v dílech významných osobností.
34. Významné osobnosti českého pedagogického myšlení, od počátků české pedagogiky jako vědy po současnost. Přínos pedagogických osobností pro českou pedagogiku jako vědní disciplínu. Významné problémy českého pedagogického myšlení a jejich odraz v dílech K. S. Amerlinga, G. A. Lindnera, T. G. Masaryka, F. Čády, F. Drtiny, O. Hostinského, O. Kádnera, V. Příhody, O. Chlupa. Současné osobnosti české pedagogiky a sféry jejich působení.
35. Pedagogické směry (paradigmata) 20. století a jejich myšlenkové proudy - vlivy filosofie, psychologie, náboženství, antropologie, politické ideologie: pragmatická pedagogika, dynamická a experimentální pedagogika, existencialistická pedagogika, pedagogika kultury, náboženská pedagogika, fašistická a socialistická pedagogika. Odrazy jmenovaných pedagogických směrů v české pedagogice.
36. Alternativní školské systémy – charakteristika a srovnání jednotlivých alternativ, existence a hodnocení alternativních škol v ČR. Problematika využití alternativ v tradičním školství.
37. Výchova dítěte v raném, středním a pozdním dětství. Pojetí dítěte puerilního věku v minulosti a současnosti. Cíl, obsah a metody výchovy dítěte před vstupem do školy v rodině, výchovných institucích a v náhradní rodinné péči.
38. Charakteristika dítěte připraveného na vstup do školy a problémy spojené s přijetím role začínajícího školáka. Žák základní školy – charakteristika procesu jeho rozvoje. Cíl, obsah a metody výchovy dítěte v období školní docházky.
39. Hra jako prostředek rozvoje osobnosti. Klasifikace her z hlediska pedagogického a psychologického. Aktuální problémy hry v jednotlivých vývojových etapách (hra dětí, dospívajících a dospělých). Hra jako psychoterapeutický a reedukační prostředek. Hračka a její posuzování, vývoj hračky.
40. Osobnost studenta – pojetí osobnosti, struktura vlastností. Charakteristika osobnosti, proces rozvoje osobnosti studenta. Specifika rozvoje ve všeobecném vzdělávání a v profesním vzdělávání. Problematika současné středoškolské mládeže.

41. Pedagogická diagnostika v práci učitele a vychovatele. Pozorování, problém subjektivity hodnocení při pozorování a možnosti jejího potlačení. Rozhovor. Sociometrie. Sebereflexe a sebehodnocení. Kresba jako diagnostický prostředek.
42. Metody didaktické diagnostiky. Klasické ústní a písemné zkoušení v práci učitele. Didaktické testy, jejich druhy a základní vlastnosti. Konstrukce didaktických testů a statisticko-empirické ověřování jejich vlastností.
43. Klima školy. Problematika tvorby a hodnocení klimatu školy. Typy a druhy klimatu školy a jejich vlivy. Charakteristika výzkumu klimatu školy.
44. Třídní učitel, funkce třídního učitele. Diagnostická, kooperační a koordinační činnost třídního učitele. Význam sociálního prostředí třídy a školy pro rozvoj žáků (studentů). Žákovská samospráva.

Doporučená literatura

- BEDNAŘÍKOVÁ, I. *Kapitoly z andragogiky 1*. Olomouc : Vydavatelství UP, 2006.
- BEDNAŘÍKOVÁ, I. *Kapitoly z andragogiky 2*. Olomouc : Vydavatelství UP, 2006.
- BLÍŽKOVSKÝ, B. *Systémová pedagogika*. Ostrava : Amonium servis, 1997.
- BOČKOVÁ, V. *Vzdělávání – průvodní jev života*. Olomouc : Vydavatelství UP, 2002.
- BRE-ZINKA, W. *Filosofické základy výchovy*. Praha : Zvon, 1996.
- CANGELOSI, J.S. *Strategie řízení třídy*. Praha : Portál, 1994.
- CIPRO, M. *Prameny výchovy I. – V*. Praha : vlastním nákladem, 1998.
- ČANĚK, D. *Národ, národnost, menšiny a rasismus*. Praha : Institut pro středoevropskou kulturu a politiku, 1996.
- ČÁP, J., MAREŠ, J. *Psychologie pro učitele*. Praha : Portál, 2001.
- DOSTÁL, A.M., OPRAVILOVÁ, E. *Úvod do pedagogiky předškolního věku*. Praha : SPN, 1983.
- Dovednostní model učitelovy profese*. Praha : Orbis, PedF UK, 1986.
- FISHER, R. *Učíme děti myslet a učit se*. Praha : Portál, 1997.
- FONTANA, D. *Psychologie ve školní praxi*. Praha : Portál, 1997.
- GAVORA, P. *Pedagogická komunikácia v základnej škole*. Bratislava : Veda, 1988.
- GOLEMAN, D. *Emoční inteligence*. Praha : Columbus, 1997.
- GRECMANOVÁ, H., HOLOUŠOVÁ, D., URBANOVSKÁ, E. *Obecná pedagogika I*. Olomouc : Hanex, 1999.
- GRECMANOVÁ, H., HOLOUŠOVÁ, D., URBANOVSKÁ, E. aj. *Obecná pedagogika II*. Olomouc : Hanex, 2000.
- GRECMANOVÁ, H., URBANOVSKÁ, E., NOVOTNÝ, P. *Podporujeme aktivní myšlení a samostatné učení žáků*. Olomouc : Hanex, 2000.
- HAVLÍK, R., HALÁSZOVÁ, V., PROKOP, J. *Kapitoly ze sociologie výchovy*. Praha : PedF UK, 1996.
- HAVLÍNOVÁ, M. aj. *Programy podpory zdraví ve škole. Rukověť programu Zdravá škola*. Praha : Portál, 1998.
- HEIDBRINK, H. *Psychologie morálního vývoje*. Praha : Portál, 1997.
- HORÁK, F. *Aktivizující metody ve vyučování*. Olomouc : UP, 1993.
- HORKÁ, H. *Teorie a metodika ekologické výchovy*. Brno : Paido, 1996.
- HRADEČNÁ, M., HEJLOVÁ, H., NOVOTNÁ-DĚDEČKOVÁ, J. *Práce učitele s právy dítěte*. Praha : SVI PedF UK, 1996.
- CHRÁSKA, M. *Didaktické testy*. Brno : Paido, 1999.
- CHRÁSKA, M. *K současným trendům pedagogického výzkumu ve světě*. Olomouc : PdF UP, 1993.
- CHRÁSKA, M. *Základy výzkumu v pedagogice*. Olomouc : PdF UP, 1993.
- JŮVA, V. *Estetická výchova. Vývoj – pojetí – perspektivy*. Brno : Paido, 1996.
- JŮVA, V. sen. & jun. *Stručné dějiny pedagogiky*. Brno : Paido, 2005.
- KALHOUS, Z., OBST, O. *Školní didaktika*. Olomouc : PdF UP, 2002.
- KASÍKOVÁ, H. *Kooperativní učení, kooperativní škola*. Praha : Portál, 1997.
- KLAPILOVÁ, S. *Kapitoly ze sociální pedagogiky*. Olomouc : Vydavatelství UP, 1996.
- KOMENSKÝ, J.A. Velká didaktika. In *Vybrané spisy Jana Amose Komenského*. Sv. I. Praha : SPN, 1958, s. 41-281.
- KOVÁŘÍČEK, V., JEDLIČKOVÁ, I. *Vývoj školských soustav v českých zemích*. Olomouc : vlastním nákladem, 1998.
- KRAUS, B. aj. *Člověk, prostředí, výchova*. Brno : Paido, 2005.
- KREJČÍ, V. *Obecné základy pedagogiky*. Ostrava : PdF OU, 1991.

- KUČEROVÁ, S. *Člověk – hodnoty – výchova*. Prešov : vlastním nákladem, Grafotlač, 1991.
- KUČEROVÁ, S. *Obecné základy estetické výchovy*. Brno : FF MU, 1990.
- KUČEROVÁ, S. *Obecné základy mravní výchovy*. Brno : FF MU, 1990.
- KYRIACOU, Ch. *Klíčové dovednosti učitele*. Praha : Portál, 1996.
- MAŇÁK, J. *Kapitoly z metodologie pedagogiky*. Brno : MU, 1994.
- MAŇÁK, J. *Nárys didaktiky*. Brno : MU, 1994.
- MAŇÁK, J., ŠVEC, V. *Cesty pedagogického výzkumu*. Brno : Paido, 2005.
- MAŇÁK, J., ŠVEC, V. *Výukové metody*. Brno : Paido, 2005.
- MAREŠ, J., KRIVOHLAVÝ, J. *Komunikace ve škole*. Brno : CDVU, 1995.
- MOJŽÍŠEK, L. *Vyučovací hodina*. Praha : SPN, 1984.
- NEZVALOVÁ, D. *Pedagogika pro učitele. Vzdělávací systémy ve vyspělých zemích*. Olomouc : Vydavatelství UP, 1998.
- NĚMEC, J. *Od prožívání k požitkářství*. Brno : Paido, 2005.
- OBST, O. *Základy školského managementu pro učitele*. Olomouc : PdF UP, 1998.
- PALÁN, Z. *Výkladový slovník vzdělávání dospělých*. Praha : DAHA, 1997.
- PALÁN, Z. *Základy andragogiky*. Praha : Vysoká škola J. A. Komenského, 2003.
- PAŘÍZEK, V. *Základy obecné pedagogiky*. Praha : PedF UK, 1996.
- PELIKÁN, J. *Výchova jako teoretický problém*. Ostrava : Amonium, 1995.
- PETTY, G. *Moderní vyučování*. Praha : Portál, 1996.
- PRŮCHA, J. *Pedagogické výzkumy a teorie na Západě*. Praha : UK, 1992.
- PRŮCHA, J. *Alternativní školy*. Praha : Portál, 1996.
- PRŮCHA, J. *Přehled pedagogiky*. Praha : Portál, 2000.
- PRŮCHA, J. *Moderní pedagogika*. Praha : Portál, 1997.
- PRŮCHA, J. *Pedagogický výzkum. Uvedení do teorie a praxe*. Praha : Karolinum, 1995.
- PRŮCHA, J. *Školství ve vyspělých zemích*. Praha : Portál, 1999.
- PRŮCHA, J. *Učebnice: teorie a analýzy edukačního média*. Brno : Paido, 2005.
- PRŮCHA, J. *Učitel*. Praha : Portál, 2002.
- PRŮCHA, J., WALTEROVÁ, E., MAREŠ, J. *Pedagogický slovník*. Praha : Portál, 2001.
- Rámcový vzdělávací program pro gymnaziální vzdělávání.*
- Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání.*
- ROCHE, R.O. *Etická výchova*. Bratislava : Orbis Pictus Istropoliana, 1992.
- ŘÍČAN, P. *Agresivita a šikana mezi dětmi*. Praha : Portál, 1995.
- SEKOT, A., CHARVÁT, M. *Základy marketingu*. Brno : Paido, 2005.
- SKALKOVÁ, J. *Pedagogika a výzvy nové doby*. Brno : Paido, 2005.
- SPILKOVÁ, V. *Současné proměny vzdělávání učitelů*. Brno : Paido, 2005.
- SPOUSTA, V. *Krása, umění a výchova*. Brno : MU, 1995.
- SPOUSTA, V. aj. *Teoretické základy výchovy ve volném čase*. Brno : PdF MU, 1994.
- SPOUSTA, V. aj. *Základní výchovné činnosti třídního učitele*. Brno : PdF MU, 1996.
- STŘELEČEK, S. aj. *Kapitoly z rodinné výchovy*. Praha : Fortuna, 1992.
- STŘELEČEK, S. aj. *Kapitoly z teorie a metodiky výchovy*. Brno : Paido, 1998.
- ŠIMEK, D. *Vybrané problémy teorie výchovy dospělých*. Olomouc : Vydavatelství UP, 1991.
- ŠIMONÍK, O. *Začínající učitel*. Brno : MU, 1994.
- ŠPIČÁK, J. *Úvod do teorie a metodiky výchovné práce pro vychovatele*. Olomouc : PdF UP, 1992.
- ŠPIČÁK, J. *Teorie a metodika výchovy mimo vyučování*. Olomouc : PdF UP, 1993.
- ŠPIČÁK, J. *Prostředí z pohledu sociální pedagogiky*. Olomouc : PdF UP, 1993.
- ŠTURMA, J. *Didaktika pedagogiky*. Hradec Králové : Amadeus, 1989.
- ŠTVERÁK, V. *Stručné dějiny pedagogiky*. Praha : SPN, 1973.
- ŠULOVÁ, L. *Jak učit výchovu k manželství a rodičovství*. Praha : Grada, 1995.
- ŠVEC, V. *Cvičení z didaktiky*. Brno : MU, 1996.
- ŠVEC, V. *Klíčové dovednosti ve vyučování a výcviku*. Brno : MU, 1998.

- ŠVEC, V. *Praktikum didaktických dovedností*. Brno : MU, 1996.
- TÄUBNER, V. *Metodika sexuální výchovy*. Praha : Státní zdravotní ústav, 1994.
- VALIŠOVÁ, A., SINGULE, F., VALENTA, J. *Didaktika pedagogiky*. Praha : FF UK, SPN, 1990.
- VAŠUTOVÁ, J. *Profese učitele v českém vzdělávacím kontextu*. Brno : Paido, 2005.
- Vzdělávací program Základní škola*. Praha : Fortuna, 1996.
- Vzdělávací program Obecná škola*. Praha : Portál, 1996.
- Vzdělávací program Národní škola*. Praha : SPN, 1997.
- WALTEROVÁ, E. *Kurikulum – proměny a trendy v mezinárodní perspektivě*. Brno : MU, 1994.
- WALTEROVÁ, E. *Úloha školy v rozvoji vzdělanosti*. Brno : Paido, 2005.